

a „levetkőztetés” meggondolatlan gesztusával behatolunk a zsigerek „valóságába”? Mi „valódibb” egy dolog esetében: az, ami azonnal látható? Vagy az, ami el van rejtve benne, a távoli, amit a kéz nem ér el, de ami alkalomadtán (erőfeszítésünk vagy egy sajátos műtét eredményeként) láthatóvá válik?

Az illúziórendszer összeomlásának távoli oka éppen ez: az a képesség, amely láthatóvá teszi, ami első pillantásra láthatatlan. Az epidermiszt nyugodtan nevezhetjük illúziónak, s az „epidermisz illúziója” azért omolhat össze, mert egy test zsigerei el vannak ugyan rejtve, de *elvileg* nem láthatatlanok. A betegség, a szenvedés és a halál *ebben a pillanatban* nem érzékelhetők, elfátyolozottak – egyelőre lesben állnak. De elvileg megjelenhetnek, láthatóvá válhatnak, és megfogalmazhatók úgy is, mint „életünk végső értelme”. Semmi jelentősége annak, hogy most még a zsongás, a beszéd, az örökök, a szórakozások és a vágyak rétege rejtje őket, melyet mindközönségesen „életnek” nevezünk.

A betegség, melyet az orvosok depresszióként határoznak meg, s amelyet a magam részéről inkább az illúziórendszer összeomlásának neveztem a fentiekben, nem más, mint ez az egzisztenciális rothadás. Mikor megindul, az a mechanizmus, melynek révén pillantásunk alkalmazkodik a dolgok kétértelműségéhez, s *pontosan* annyira rejtje el a lényegét, hogy megakadályozza a leleplezést, ez a mechanizmus tehát meghibásodik. A depresszió annak belopakodása, ami addig láthatatlan volt. A felszín, a csodálatos dolgok központja, hirtelen összeroskad. Most a mélység, a semmi, a szakadék válik szabállyá, vagyis mindaz, ami addig lesben állt.

• Fővárosi térzene •

Áfra János

AZ 1880-AS ÉVEK NÉPMULATSÁGAI ÉS MUNKÁSSZÓRAKOZÁSAI A FŐVÁROSBAN

Közzéteszi Kovács Ákos

A magyar néprajztudomány és művelődéstörténet egyik sajnálatos mulasztása, hogy a Budapesten, illetve a városokban élő nem paraszti rétegek kultúrájának rendszeres kutatását nem tartotta feladatának.

1950-ben azonban, nem minden politikai indíték nélkül, megalakult a Mun-

kásfolklór Munkaközösség, majd néhány évvel később Dömötör Tekla, Tálasi István, Kovács László, Barabás Jenő és mások irányításával a Nagy-budapesti Néprajzi Munkaközösség. Ez utóbbi, mint a felhívásában olvasható volt, „*budapesti néprajzi tanulmányok kidolgozására*” pályázatot írt ki. A pályázók munkáját megkönnyí-

tendő, a munkaközösség győri vándorgyűlésén számos előadás hangzott el, s rövidesen napvilágot láttak Dégh Linda és Ortutay Gyula publikációi is (A MUNKÁSSÁG NÉPRAJZI KUTATÁSA, 1952; ÚTMUTATÁS A MUNKÁSOSZTÁLY NÉPRAJZI VIZSGÁLATÁHOZ, 1953; A MAGYAR NÉPKÖLTÉSZET. ÚTMUTATÓ VÁROSI ÉS FALUSI ELŐADÓK SZÁMÁRA, 1952). Ezek a publikációk felhívták ugyan a pályázók figyelmét arra, hogy vizsgálják meg, „*miként alakulnak a parasztek munkássá azáltal, hogy saját műveltségük átadásával egyben átveszik a munkásosztály sajátos nemzeti és nemzetközi műveltségét*”, de nem tisztázták egyértelműen, hogy a szakemberek voltaképpen mit is értenek a munkásság néprajzán, illetve folklórján.

Mindezt jól tükrözte, hogy a bizottság amellet, hogy a pályázókat Nagy-Budapest néphagyományainak, dalainak, szokásainak gyűjtésére és feldolgozására ösztönözte, egyben a nagy-budapesti „parasztság” népművészetének, gazdálkodásának feldolgozását is javasolta. Aminek a pályázók egy jelentős része A NAGY-BUDAPESTI ÉS PEST KÖRNYÉKI RADICSOMKULTÚRA GAZDASÁGI ÉS NÉPRAJZI VIZSGÁLATA című, illetve ehhez hasonló témák feldolgozásával, különös tekintettel a „*megváltozott, új szocialista formákra*”, általában eleget is tett...

Néhányan viszont érdekes és témaválasztásukban kifejezetten újszerű dolgot küldtek be a pályázatra. Ezek közé tartozott például Zoltán József két kitűnő, később nyomtatásban is megjelent, ma szinte megszerzethetetlen munkája (A BAROKK PEST-BUDA ÉLETE, Bp., 1963 és a NÉPI SZÓRAKOZÁSOK A REFORMKORI PEST-BUDÁN, Bp., 1975).

Míg a szerző első pályamunkájában a töröktől visszafoglalt, rommá lőtt város százéves történetét dolgozta fel, külön kitérve a lassan ocsúdó város egyházi és világi ünnepeire, a városi polgárság szokáshagyományaira és hiedelemvilágára, addig a másodikban igen plasztikus ké-

pet festett a két város XVIII. századi ünnepi szokásairól, a gellérthegyi búcsúkról, a pünkösdhétfői svábhegyi kirándulásokról, a lipótmezei őszi népünnepekről, a pesti vásárokról, vásári látványosságokról stb.

De más érdemes dolgozatok is érkeztek a pályázatra. Olyanok például, amelyek a budapesti gyermekjátékokról, a nagyvárosi szubkultúra világáról, a börtönélet szokásairól adtak képet, illetve a Tabán, Pest-erzsébet vagy a „*proletár város*”, Újpest lakóinak életét, mindennapi szokásait dolgozták fel.

Megint mások a koldusok és cigányok titkos írásjeleit mutatták be, és a város „*éres részén*”, a szemégyűjtőtelepeken tengődő guberálók mindennapjairól írtak. Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály 1956 februárjában küldte be a pályázatra rövid, akkor még csak 146 gépelt oldalas BUDAPEST A FATTYÚNYELVBEN című dolgozatát, amely néhány év múlva több ezer oldalra bővült. A kéziratot mű egy-egy példányát az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (jelzet Bq 0910/273.), illetve az Országgyűlési Könyvtár őrzi. (Az utóbb említett három pályaműből a VÁROSANTROPOLÓGIA című tematikus számában a *Mozgó Világ* 1994/5. száma közölt részleteket.)

Hasonlóan újszerű volt Áfra János (1901–1984) MUNKÁS-NÉPIJÁTÉKOK ÉS TÁRSAS SZÓRAKOZÁSOK A RÉGI BUDAPESTEN (1868–1918) című dolgozata, amelyből most egy fejezetet közlünk.

A szerző munkája elsősorban azért érdemel figyelmet, mert világosan kitűnik belőle, mennyire kétarcú, részben paraszti, részben polgári, kispolgári jellegük volt az 1880-as években a budapesti munkásság népmulatságainak, szórakozásainak. Amikor Áfra például arról ír e fejezetben, hogy a könyvnyomdászok miként kezdték a Medve utcai Fácán vendéglőben „*póriás modorban*” megrendezni a jelmezes szüreti mulatságot, akkor ez két-

ségekívül a faluról a városba kerülő népesség nosztalgiajáról árulkodik.

A népmulatságok egy másik, igen jelentős részének viszont kifejezetten polgári jellege volt. A sokszor vegyes (német) ajkú munkások, akik a *Népszava*, illetve a *Völkstimme* szerint, ünnepeiket a Polgári Löwöldében tartották, hajókirándulásokat szerveztek, s vettek azokon részt – sokszor úgy, hogy nemcsak a közeli Rákospalotára, hanem a távolabb fekvő óbudai és újpesti Duna-szigetekre is ellátogattak –, műkedvelői előadásokra jártak, a kerti mulatságon Bosco-bűvészműtáványokat rendeztek stb. A szerző tanulmánya tehát nem azt igazolta, hogy a faluról a fővárosba kerülő népesség átvette volna „a munkásosztály sajátos nemzeti és nemzetközi műveltségét”, hanem sokkal inkább azt, hogy a népi játékok és társas szórakozások jó része voltaképpen a polgárság „felülről nyújtott”, leszálló kulturális értéke volt.

Áfra dolgozatát a Nagy-budapesti Néprajzi Albizottság elfogadta, és Zoltán József díjnyertes pályaműve után a második díjjal és 1700 forinttal jutalmazta. Az értékelés főleg a szerző szorgalmát, ügyszerejét, hatalmas és minden vonatkozásban hiteles anyaggyűjtését és feldolgozását emelte ki. (Áfra a korabeli *Népszava* és a *Munkás Heti Krónika* számaiból merítette anyagát.) Valamint azt, hogy munkája alapja lehetne egy, a témát teljes mélységben feldolgozó monográfiának.

Erre azonban nem került sor. A szerző, akit a népi demokrácia ellenségeként 1945 után mint statisztikust kényszernyugdíjaztak, s aki nem sokkal később egy soroksári általános iskolában orosz nyelvet tanított, néhány évig „néger”-ként, mások neve alatt publikált, 1984. január 2-án elhunyt. Kézirata máig kiadatlan.

Kovács Ákos

Hosszú vajúadás után az 1880. év végre meghozta az eddig szétszakadozott hazai munkásmozgalom egységét. Január 11-én az addigi frakciók egyesítésével megalakult a Magyarországi Szociáldemokratikus Párt, és február 1-jétől kezdve az addigi négy munkáslap helyett már csak két lap jelent meg, a *Népszava* és német nyelvű kiadása, a *Völkstimme*.

Az egyesített munkáspárt február 8-án rendezte meg a Polgári Löwöldében első ünnepélyét. Farsang utolsó vasárnapja volt, az ünnepély egyben a munkáskultúra addig szétágazódó, egymással pártoskodó csoportjainak egyesülését példázta.

A műsorban a gróf Coronini ezred zenekara a MENYEGZŐI INDULÓ-val kezdett. Az Aczélhang Dalkör a PÁRIZSI IFJAK című kardalt adta elő, Horváth Erzsébet Herwegh: A BETEG LIZA című költeményét szavalta. A zenekar vígjátéknyitányt játszott, az énekkar a MEIN PARADIES-t énekelte, Pohler úr, a Német Színház tagja elmondta a KOVÁCSOK SZTRÁJKJA című költeményt, majd egy satirikus szavaltat következett (AZ ÉHEZŐ GYAKORNOK), amely „nem tévesztette el jó hatását”, majd ismét az énekkar szerepelt az OLYAN A TE DALOD... kezdetű népdal és a DER JOHANN KOMMT című hangegyveleges ének zenekíséretes előadásával. Ferenczy József, aki ezeken a munkásünnepélyeken csaknem minden alkalommal szavalt, Petőfi REPUBLIKA című költeményével fejezte ki az ünnepély politikai hangulatát.

Ebben az évben ünnepelték meg első ízben az egyesült munkáspártok 1848. március 15. emlékét is. Az ünnepélyen az Aczélhang a MARSEILLAISE-t és a SZÓZAT-ot(!) énekelte, Frankel Leó beszélt az 1789-es és az 1871-es párizsi forradalomról, a nyolcvanegy éves Táncsics Mihály pedig az 1848/49-es magyar szabadságharcról.

Május 1-jét akkor még nem ünnepelte meg hivatalosan a magyarországi proletariátus. Csak 1890-ben vált ez „hivatalos” munkásünnepé. Addig a március 15-i munkásünnepélyeken és a Lassalle-, valamint Táncsics Mihály-ünnepélyeken jutottak kifejezésre legtisztábban a munkások eszméi. Emberek és gondolatok, vágyak és törekvések, emlékek és akarások különösen érdekes találkozásai voltak ezek az első magyar „munkás-márciusi ünnepélyek”, Lassalle- és Táncsics-megemlékezések, amelyeken a nemzeti gondolat át- meg átszötte a nemzetközi forradalmi munkáshangulatot.

Az ez évi Lassalle-ünnepélyeken például (ápr. 12.) az Aczélhang a MARSEILLAISE-t énekelte, valaki elszavalta Petőfi 1848 című költeményét, aztán német nyelvű humorisztikus előadást, a nőkről szóló humoros felolvasást és nagy ügyességgel játszott bűvészmutatványokat („Bosco”-mutatványokat) tartottak. Aranyi hegedűművész népdalokat játszott (REPÜLJ, FECSKÉM, ABLAKÁRA), amely műsorszámok egytől egyig „*derült hangulatot keltettek*” a közönség körében. (*Népszava*, 1880. IV. 18.)

A július 6-án megtartott nyári népünnepélyt már megint kifejezetten „népmulatság” jelleggel tartották. Itt ismét szerepelt a sok embert mulattató zsákfuttatás, díjkuglizás, tréfás sorsjáték és másféle „*vigalmi előadás*”. Az énekszámokban a Varieté daltársulat és az Aczélhang Dalegylet versenyzett egymással. Egy alkalmi színtársulat a NÉGY VÍG SZABÓ című „*zsidó-quartett*”-et is eljátszotta.

Ezen a nyáron különben „*a párttagok szórakozása tekintetéből*” ismét nagy társas kirándulást terveztek zenekar kíséretében Rákospalotára az ott akkor még meglévő erdőbe, de az e nyáron „*folytotonosan tartó kedvezőtlen idő miatt*” a népmulatság végleg elmaradt. (*Népszava*, 1880. VII. 25. és VIII. 15.) Pedig ez lett volna az első alkalom, hogy a pesti munkásnépet – a városligeti Bimbó-féle vendéglőtől elindulva – a főváros határain túlra, az akkor már szépen fejlődésnek induló Rákospalota-Újpestre, az ottani munkáscsaládokkal való „*testvéries*” találkozásra kivigyék.

Az elmaradt palotai kirándulás helyett 1880. augusztus 29-én megtartották a Munkás Betegségélyező Pénztár X. alapítási ünnepélyét. A mulatóhelyiség kertjét és termet ezúttal már „*villanyosvilágítás*” borította fényárba, amit a Ganz Villamossági Társaság „*díj nélkül*” adott a Pénztár Egyletnek.

A műsor itt is főleg varieté- és cirkuszi számokból állt, amit hivatásos szórakoztató művészek produkáltak. A három dalárda magyar és bécsi dalokat, a katonai és polgári zenekar változatos hangversenyt adott. (*Népszava*, 1880. VIII. 29.)

De volt itt „*színtánc*” (színpadi tánc, vagyis balett), „*bohózzati tornaszat*”, „*velocipäd művészet*”, voltak „*angol-német hasbeszélők*”, előadtak tréfás német–zsidó dalokat és más tréfás „*dalverseket*” is. (Kuplékat.)

Volt is általános öröm és jókedv. Pompásan mulatott, kellemes élvezetekben részesült mindenki. Végül pedig „*a jóvérű fiatalság olyan táncmulatságot csapott, amelynek még a hajnal hasadása is alig tudott véget szakítani*”. (*Népszava*, 1880. IX. 5.)

A budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Dalköre ennek az évnek nyarán a lipótmezei Alsó vendéglőhöz vezetett nagy társas kirándulást a „Baldácsy” Hadastyán Egylet zenekara kíséretében. Ebéd előtt a szép számmal megjelent társaság egy része a réten labdázott, más része „*a hegyek közé tett kirándulást*”.

Az ebéd utáni program keretében ekkor volt először a hűvösvölgyi réten munkás-sportünnepély. Elsősorban férfi versenyfutás, amit Leszek Jakab és Wohlan Caesar nyert meg. Ők voltak – a még említendő szereplőkkel együtt – az első, név szerint is ismert magyar munkásatléták.

A közönséget mulattató „*zsákugrás*” díját Streit János nyerte, az akadályokkal egybekötött versenyfutásban Müller Ottó győzött.

Érdekes látvány volt a nők versenyfutása is, akadályokkal. Az akadályt egy-egy kézben tartott tányérba helyezett tyúktojás képezte. Tízennyolc hölgy versenyzett a dicsőségért, és a „divatos” ruhák dacára csakis egy lett „bukott angyal”, ki „a tojásból a gyepen rántottát csinált”. (*Népszava*, 1880. VI. 13.)

Jegyezzük még fel a lap tudósítása alapján ennek az első népsportünnepélynek rendezőit is, mint akik „*tapintatos modorának nagyon sok élvezetet köszönt a közönség*”: Schweins-haut, Zubek, Paulik. A pompásan sikerült réti mulatságot tánc követte, melyen „*párosával versenyezhetett a fiatalág*”. (*Népszava*, 1880. VI. 8.)

A különböző munkásdalárdák sűrűn rendezett hangversenyei, dalestélyei, ünnepi mulatságai közül említsük meg a Budapesti Munkás Dalárdának a Medve utcai Fácánban rendezett május 30-i mulatságát és a november 14-i hangversenyt, amelynek műsora is reánk maradt:

1. Népdalok.
2. IM WALDE. Scholz.
3. DER HANDSCHUH. Komikai szavaltat.
4. BLAU BLÜMLEIN. Énekkar.
5. a) Népdalok.
b) Wälzer rondó. Énekli Riesze k. a.
6. Bordal. Kar.
7. Violin-Concert. Ifj. Lenz úr.
8. FROSCH-KANTATE. Kar.

A hangversennyel kapcsolatban említjük meg, hogy a 70-es évek végén is egyre népszerűbbekké váltak az ún. citerahangversenyek a munkások szórakozóhelyein. A Novotny-féle vendéglőben (Dob u. 67.) szinte hetenként rendeztek citerahangversennyel és tombolával egybekötött „kedélyes estélyeket”. (*Heti Krónika*, 1878. I. 20. és II. 3.)

A könyvkötők szakegylete 1880. V. 29-én a pozsonyi pályaudvar melletti Schuster-féle vendéglőben rendezett citerahangversenyt. Ez volt különben az első eset, hogy egy vidéki munkásdalárda, a pozsonyi „Összhang” a fővárosba jött vendégszerepleni.

Ebben az időben az Aczélhang Dalegylet is egyre sűrűbben szerepel a különböző szakegyletek ünnepi műsorain. De maga is rendezett önálló ünnepélyeket. Ilyen volt az 1879. VI. 1-jén tartott zászlóleleplezési ünnepély a Pesti Polgári Lövéldében több fővárosi dalárda „*szíves közreműködése mellett*”. Erre az ünnepélyre a Sándor utca és Bodzafa utca sarkán álló székházból „*ünnepélyes menetben vonult fel a dalárda a Rottenbiller utcában lévő Polgári Lövéldéig*”. (*Heti Krónika*, 1879. V. 25.)

Az 1880. évi február 15-én farsangi bolondestét rendezett a dalárda, Pohler úrnak, a Német Színház tagjának vendégszereplésével, áprilisban pedig már műkedvelő színelőadásokkal kiegészített kedélyes táncmulatságot is rendeztek („*válogatott műsorozattal*”). (*Népszava*, 1880. II. 8., II. 15. és IV. 25.)

Ez időn túl mind gyakrabban találkozunk már a munkásünnepélyek műsorán műkedvelő színelőadásokkal is, amelyek egyre népszerűbbé váltak a munkásközönség körében. Már 1878 elején megalakult Pesten a „Munkás Műkedvelői Kör” (*Heti Krónika*, 1878. II. 10.), amelynek együttese az asztalosmunkások szakegyletének 1880. november 14-én tartott V. alakulási ünnepélyén a NŐK AZ ALKOTMÁNYBAN című színdarabot adta elő.

A többi kézművesipari szakmához viszonyítva elég későn, csak 1880. július 18-án alakították meg a budapesti vas- és fémárumunkások is önképző együletüket. (*Népszava*, 1880. VII. 18.) Ettől fogva aztán ők is sűrűn rendezték a különböző munkásünne-

pélyeket és nagyszabású társas kirándulásokat. Ők valósították meg a korábban tervezett nyári kirándulást is a palotai erdőbe 1881 és 1882 pünkösdhétfőjén. (*Népszava*, 1881. V. 29. és 1882. V. 14.) 1881. augusztus 14-én pedig zenés hajókirándulást rendeztek, amely a belvárosi templomtérrel kiindulva Promontor-Budafokra vitte a munkásokat.

Az említett 1882-es pünkösdi kirándulás ismét „igazi” népmulatság volt a palotai erdőben, ahol több újfajta szórakoztató játékkal gazdagodott a műsor. Volt itt dugasz-céllövés, japáni labdajáték, nyereséymes karikadobálás, díjjal egybekötött versenyfutás stb.

A kiránduló társaság zeneszó mellett indult el – vonaton – a Nyugati pályaudvarról Palotára, ahová az Aczélhang Dalegylet is elkísérte őket. A nők és gyermekek ingyen vehettek részt a kiránduláson, a férfiak 30 krajcáros kirándulási jegyet váltottak. Velük volt az Aczélhang Dalárda a következő, 1883. évben rendezett lipótmezei kiránduláson is, ahová a London Szállótól indulva a Margit hídon át vonultak ki zenekíséret mellett.

A könyvnyomdászok is évről évre megrendezték a „Szép juhászné”-nál hangulatos majálisaikat, amelyekre mindig a Városmajorban gyülekeztek.

Az 1883. évben maga a párt rendezett ismét nagyszabású munkás-nyári ünnepélyt a pesti Polgári Lövölde kertjében (amelynek egyik bejárata a Király utcában, másik a Rottenbiller és Damjanich utca sarkán volt). A párt mindenről gondoskodott, hogy ez alkalommal is „valóságos népünnepély” szórakoztassa a munkásokat.

A humoros és műkedvelői előadásokon és a három munkásdalárda (Aczélhang, Asztalos, Szabó) kóruselőadásain és a katonai zenekar hangversenyein kívül volt itt zugszínház, mészófa különféle díjakkal, zsákfuttatás, késdobálás, tekepálya és más mulatató, szórakoztató játék.

A kertben egy valóságos falusi csárdát állítottak fel. Sörfőzdében mérték a valódi, hamisítatlan kőbányai söröket. (*Népszava*, 1883. VII. 8.)

De a fiatalságnak most is a táncvigalom volt a leglényegesebb. A jelen volt „szép táncosnők” már délután négy óra körül türelmetlenül óhajtották jární – a csárdást. De a táncvigalom csak kilenc óra körül kezdődött – a rendkívüli bőséges szórakoztató műsor után –, s „amúgy istenigazában eltartott reggel 5 óráig, mikor is egy egészséges eső, mint lehűtő és befejező eredt neki” – írja a mulatságról a *Népszava* idézett száma.

A mulatságot rendezők sorában egyre újabb és újabb szakegyletek, önképzőkörök, dalosegyletek jelentek meg. Az asztalosok önképző egylete 1881. május 22-én Tóth Ede egyik népszínművét, majd 1883. március 11-én Az ÍGÉRET SZÉP SZÓ... című eredeti népszínművet játszotta a Polgári Lövöldében. Az egyletnek ekkor már saját dalárdája is volt, amely 1882. március 25-én tartotta a Schuster-féle sörcsarnokban – Bodor Lajos karmester vezényletével – első önálló dalestétjét a következő műsorral:

1. Alkalmi megnyitóbeszéd. Madari Gábor elnök.
2. DALÁRINDULÓ. Hubertól.
3. ÉLŐ SZOBOR. Vörösmartytól.
4. KÁPOLNA. Kreutzertől.
5. HUSZÁR PANASZA. Tóth Kálmán verse.
6. VADÁSZ DAL. A BÜVÖS VADÁSZ-ból (Weber). (*Népszava*, 1882. III. 19.)

A szabósegédek önképző egyletének is volt már műkedvelő csoportja, amely 1881. május 29-én, a IV. alakítási ünnepen a FEHÉR OTHELLO című darabot (más adat szerint

Jókai A MUNKÁCSI RAB című darabját) játszotta. (*Népszava*, 1881. VI. 5. és VII. 10.) Ugyanaz a műkedvelő együttes a következő évi alapító ünnepen a KÖZÜGYEK című egyfelvonásos vígjátékon kívül egy német nyelvű színműrészletet is eljátszott. (*Népszava*, 1882. V. 14.)

A könyvnyomdászok kezdték bevezetni a jelmezes szüretelési és farsangi mulatságokat is a 80-as évek elején. Ezeknek kedvelt színhelye a Medve utcai Fácán vendéglő volt, ahol 1879-ben, 1880-ban és 1882-ben is szüretelési ünnepélyt rendeztek „*póriasi modorban*”. Ugyanilyen „*póriasi szokások szerinti*” farsangi dalestét rendezett a nyomdász dalkör is 1881-ben a Fácánban.

Ekkoriban jöttek szokásba a tarkabarka jelmezekben végigtáncolt bohócestélyek vagy bolondestélyek is. A Budapesti Dalárszövetség első ilyen bohócestélye után (1878. III. 9.) különösen az Aczélhang Dalegylet kapta fel az új divatot, amely azután évtizedeken keresztül egyik legnépszerűbb formája volt a farsangi mulatságoknak.

Az 1882. évben a régi Polgári Lövéldében rendezett bolondestélyen a dalárok is és a közönség tekintélyes része is jelmezben jelent meg. A műsor is ízlésesen és kellő bohósággal volt összeállítva. A derék „dalár-bolondok” jókedvvel és szakavatottsággal énekelték le a műsor számaint, amely után kivilágos-kivirradtig tartott a tánc, kitűnő táncrendezés mellett. A megelőző évben pedig a budapesti Munkásdalárda tartott Budán kedélyes „*Bolondvásárt*” a Fácán Víg termében, melyre „*Bolondia valamennyi lakóját, valamint azokat is, kik ezek lenni óhajtanak, meghívja a bolondok bizottsága*” – írta a meghívó bizottság. (*Népszava*, 1881. II. 6. 3. c.)

A vidám farsangolás szokása egyre erősebben terjedt a 80-as évek elején a munkásnép körében. Maga a pártlap, a *Népszava* lelkesítette a munkásokat – FARSANGOLUNK című 1881. február 20-i vezércikkében –, hogy minél nagyobb számban látogassák a farsangi mulatságokat, hogy „*egyletünk gyarapodjék*”.

A sok eredeti ötlettel rendezett farsangi mulatság közül is kiemelkedik a Budai Munkás Dalárda 1882. február 12-i „*mandarino-dáridó*” címmel rendezett „*kínai*” ünnepélye a Fácán „*kínai*” termében, ahol osztrák katonai zenekar húzta a „*kínai zenét*”. (*Népszava*, 1882. II. 5.)

Ekkor jöttek szokásba a Katalin-napi munkásünnepélyek is, amelyeket a november 25-re eső Katalin-nap táján tartottak. A Magyarországi Általános Munkás Párt 1880. november 21-én rendezte az első ilyen Katalin-ünnepélyt az Új Világban, majd 1883-ban a Polgári Lövélda dísztermében. Vidéken is sok helyen megünnepelték a Katalin-napot, így különösen Pécsen és Nagykanizsán volt szokásban a Katalin-napi táncmulatságok rendezése. (Szabolcs megyében pedig Borbála-bálokat rendeztek a december 4-i névnap alkalmából.)

Az Aczélhang Dalegylet évről évre megrendezte nagy sikerű nyári ünnepélyeit is, majális, juniális vagy juliális elnevezéssel, aszerint, hogy a naptár melyik hónapjára esett a rendezőség választása. Ők is a „Szép Juhásznéhoz” címzett vendéglőben ünnepeltek, ahol a délelőttöt rendszeren kirándulással töltötte a fiatalság. A közösen elfogyasztott társas ebéd után díjtekézés és különféle társasjátékok között a dalegylet ének-előadásokkal, a zenekar pedig hangversenyszámokkal szórakoztatta a közönséget, majd este kilenc-tíz óra felé zeneszó mellett „visszavonultak” a Városmajorba.

Az 1881. évi húsvét alkalmával az Aczélhang Dalegylet első ízben rendezett műkedvelői előadással egybekötött dalestet a MÁVAG termében. A KÖZÜGYEK című egyfelvonásos vígjátékot és a DER GEVATTER VON DER STRASSE című egyfelvonásos német zsánerképet mutatták be a műkedvelők (nyilván ugyanazokkal a szereplőkkel, akik

ugyanezeket a darabokat május 28-án a szabósegédek egyletének ünnepélyén is játszották).

Az 1883. évi farsangon az „Aczélhang” (az 1882-ben elhunyt) Arany János „koszorus költőnk” emlékszobra javára rendezte dalestjét a Polgári Lövöldében. (*Népszava*, 1883. II. 11.)

Az akkori munkásnép (nagyobb részének) hazafias és vallásos lelkivilágát jellemzi a pesti kovácssegédek 1883. pünkösdi zászlófelszentelési ünnepélye is. A kovácssegédek – a régi céhbeli szokásokhoz híven – egyleti helyiségükből (amely a Rákóczi tér és a Német utca sarkán állott) a Józsefvárosi-templomba vonultak a felszentelendő zászló alatt, ahol az Asztalosifjak Dalárdája az „*Isten áldd meg a magyart...*” énekelte. (*A Népszava* minden megjegyzés nélkül közölte a részletes beszámolót 1883. V. 16-i számában.)

A dalárda ezen az ünnepélyen (Kreutzer KÁPOLNA című művén kívül) a JELIGE és a BETEG LEÁNY című kórusokat is énekelte – népdalok mellett – az egyleti székházban. Ugyanitt színdarabot is játszottak, és több szavalatot is előadtak.

Az 1881. évi hivatalos munkásünnepélyek sorában említsük meg azt a július 17-én rendezett Táncsics-ünnepélyt, amelyet az elaggott és nyomorral küszködő nyolcvankét éves népiró segélyezésére rendezett a budapesti „Iparososztály”. (*Népszava*, 1881. VII. 10.)

Ezeket a Táncsics-ünnepélyeket – több-kevesebb anyagi sikerrel – ettől kezdve vagy tíz éven át évről évre megrendezte egy külön e célra alakult bizottság. Eleinte – bizony – nem sok megértés volt a munkásosztályban az „*elaggott nép emberének*” elhagyatott sorsa iránt. A *Népszava* ezzel kapcsolatban („*a gyér részvét okát nem akarjuk közvetlenül vizsgálni*”) Petőfire emlékeztetett, aki megmondta, hogy „*az öreg katona jutalma egy érem és egy rongyos köpenyeg*”.

Pedig a műsor mindig változatos és érdekes volt ezeken az ünnepségeken, és a hajnalig tartó tánc sem hiányzott. Így az 1881. évi első Táncsics-ünnepélyen az Aczélhangnak a KOSSUTH-INDULÓ- és több „*nemzeti dal*”-előadása mellett a műkedvelők egy SZABAD SAJTÓ című kétfelvonásos alkalmi színművet és Molineaux SÜKETNEK KELL LENNIE... című vígjátékát is eljátszották, s volt humorisztikus szaválás is. A tiszta jövedelem mégis mindössze 42 Ft 68 kr. volt, tehát a célnak – hogy „*az elaggott nép emberének egy népfillért nyújtson*” – alig felelt meg. (*Népszava*, 1881. VII. 17.)

Az 1883. évi Táncsics-ünnepélyen is volt műkedvelő előadás, citera- és fuvolahangverseny, ének, szavalat, tréfás tombola és tánc is, de a tiszta jövedelem ekkor is csak 150 Ft 75 kr. volt. (*Népszava*, 1883. IX. 23.)

Ferdinand Lassalle emlékére is évenként megrendezték a hivatalos ünnepélyeket (Pécsett is), valamint a börtönből szabadult Frankel Leó tiszteletére is rendeztek ilyen munkásünnepélyt (egybekötve a *Népszava* tízéves fennállásának megünneplésével) – itt is volt citerahangverseny.

Az 1881. évi augusztus 21-én az akkori kongresszusi kiküldöttek tiszteletére rendezett népünnepélyen a Fácánban Arany János A WALESI BÁRDOK és Vörösmarty Az ÉLŐ SZOBOR című költeményét is szavalták. (*Népszava*, 1881. VII. 17. és VIII. 28.)

Az 1886-ban alakult „Budapesti Munkás Kör”, mint a párt kulturális szerve, rendezte a 80-as évek végén a munkáspárt nagy ünnepélyeit. Így az 1887. évben a tétényi erdőbe (júl. 17.), 1888-ban a szentlőrinci erdőbe, 1889-ben a gödöllői erdőbe (jún. 2.).

Kedélyességben, változatosságban, népességben talán egyik későbbi népünnepély sem múlta felül az itt említett népmulatságokat. A munkások – családtagjaikkal, ismerőseikkel, vendégeikkel együtt – évről évre nagyobb tömegekben vettek részt ezeken

a nyári ünnepélyeken, amelyeknek szinte csodálatos kivételképpen még a szép idő is mindig kedvezett.

Az 1887. évi kirándulásra hajóval indultak az Eskü téri hajóállomásról, és vissza is hajóval értek ugyanoda, hogy „ismét élvezzék a fővárosi fojtott levegőt” – ahogy a *Népszava* keseregve írta. (1887. VII. 24.)

Kint a tétényi erdőben „tartalmas és mulattató műsor” szórakoztatta a munkásnépet. Jókedvvel folytak a különböző társasjátékok és szórakoztatások. Volt itt is tekézés, karikadobálás, kakasütés, férfi és női versenyfutás, „valamennyi díjjal egybekötve”, volt kardal és hangverseny, és volt táncvigalom is. A falu (Tétény) apraja-nagyja is ellepte kíváncsiságból az erdőcske nagy részét, és részt vett a kirándulók vidám mulatságiban. (*Népszava*, 1887. VII. 24.)

A szentlőrinci erdőben 1888. július 1-jén rendezett kiránduláson ez volt a műsor:

A Budapesti Munkás Kör dalkarának előadásai: hangverseny, díjlövészet, versenyfutás, díjkuglizás, zsákfuttatás, karikadobás és egyéb mulattató meg szórakoztató játékok és előadások, végül táncvigalom is az erdőben.

Ez az erdőcske egy Pordány nevű uraság birtoka volt, aki erőnek erejével meg akarta akadályozni a munkásnépünnepély itteni megtartását. A munkások határozott fellépésére azonban mégiscsak engedni volt kénytelen. (*Népszava*, 1888. VII. 24.) Erre a szentlőrinci ünnepségre a kispesti vicinális vonattal (különvonattal) utaztak a kirándulók. Az erdőszélen vörös zászlós rendezők igazították útba a népet. A részvételért díjat nem kellett fizetni, csak a költségekhez kellett valami csekély összeggel hozzájárulni, amit egy „hölgybizottság” szedett össze az ünnepélyen.

A délutáni órákban egyik játékot a másik követte. Néhány órára jókedv váltotta fel a részt vevő munkások és családjuk testi gondjait és fáradalmait. A mulattató játékok derült hangulatban tartották apraját-nagyját a késő esti órákig. Mindenki kellemesen szórakozott a Szobrászok (Képfaragók) és a Budapesti Munkáskör Dalárdáinak énekszámai mellett. Estefelé az erzsébetfalvai banda (rezesbanda? cigánybanda?) rázendített a csárdásra. A tánckedvelők olyan jókedvvel járták a lassút és a gyorsat is, mintha legalábbis a Vigadó „beeresztett” padlóján mozognának. Sebb is volt a természet szabad táncterme, mint a zárt helyiség a maga melegével és porával. (*Népszava*, 1888. VII. 8.)

Ugyancsak a Munkáskör rendezte három hónappal később, október 14-én saját egyleti helyiségében első szüreti estélyét. Az egykorú beszámoló szerint (*Népszava*, 1888. X. 21.), „A Kör terme (Külső Dob utca 33.) tele volt vonva szőlőlombbal és szőlővel. Midőn a bíróság, esküdtek és a csőszök dobszóval bevonultak és kihirdették, hogy »szabad a vásár«, oly rohamos »szőlőlopás« fejlődött ki, hogy a szegény csőszök alig győzték a tolvajokat elfogni és a bíróság elé állítani.”

A hangverseny mindvégig kedélyes volt, s mikor a „nemzetes és vitézlő bíró uram kihirdette, hogy bírság nélkül is szabad már »lopni«, mindenki csendben ülve maradt a helyén, mert már nem volt mit szedni”.

Ez alkalommal árverezés alá került egy pár csibe, egy szép koszorú „virág és gyümölcsből”, egy palack cognac és „a község dobja”.

A következő évben rendezett jelmezes szüreti mulatságon Mr. Harrison mutatta be „megfordított gyorsrajzolósi művészetét”. (*Népszava*, 1889. IX. 29.)

A munkásnép szívesen szórakozott, örömmel használta ki a mulatozás minden lehetőségét, de a költségekhez (nagy szegénysége miatt) csak vonakodva és igen csekély összegekkel volt hajlandó hozzájárulni.

Így történt, hogy az 1889. évi gödöllői népmulatságon a részt vevő munkások egy

része meg is tagadta a költségekhez való (30 krajcáros) hozzájárulást, és botrányos vitákat kezdett a rendőrséggel e költségek miatt. A hangulat azonban ettől és egy tragikus kimenetelű balesettől eltekintve mindvégig nagyon kedélyes volt itt, a gödöllői mulatságon is, amelyre mintegy ezeröttszázan utaztak ki Budapestről, és sokan csatlakoztak Gödöllőről is.

A céllövöldében egy eltévedt 6 mm-es golyó halálosan megsebesített egy Witt Sámuel nevű fiatal munkást, a Dalárda tagját. Ott is temették el Gödöllőn 1889. június 10-én.

A kirándulás élénkítésére és a közönség szórakoztatására a rendezőség buzgalma ez alkalommal is oly változatos és mulattató műsort állított össze és készített elő igen gondosan, amely minden igényt kielégített. Az előzetes program szerint ennek a kirándulásnak a következő volt a műsora:

1. Indulás a Keleti pályaudvarról. (Központi pu.)
2. Fogadás Gödöllőn zenével, üdvözlő beszéddel.
3. Az udvari váróterem megtekintése.
4. Kivonulás zászlókkal, bandériummal, zenével a vasúti töltés mellett fekvő királyi uradalmi erdőbe.
5. Reggeli zeneszó mellett.
6. A királyi kastély csoportos megtekintése.
7. Séta a királyi parkban.
8. Társas ebéd (étlap szerint).
9. Pihenő az erdőben.
10. A dalárda előadásai.
11. Komoly szavalmányok.
12. Humoros előadások.
13. Műkedvelői előadás.
14. Gyermekszínház a gyermekek mulattatására.
15. Tekeverseny.
16. Arabiai és amerikai társasjátékok: kakasütés, zsákfuttatás stb.
17. Gondolatolvasás à la Cumberland.
18. Táncvigalom.
19. Céllövészet.
20. Mezei posta.
21. Tűzijáték stb. stb. (*Népszava*, 1889. VI. 2., VI. 9., VI. 16.)

Érdekes a beszámolóban az a része, amely szerint a közönség eleinte nagyon ridegen viselkedett a műsor egyes számaival szemben, úgyhogy a rendezőség későbbre halasztotta azokat, midőn a táncban és a játékokban a résztvevők kissé már elfáradtak. Ugyanígy közönyösen hagyta a résztvevőket a rendezőség anyagi gondja is, amely pedig mintegy 150 forintot fordított zene, jelvények, nyomtatványok és a műsor egyes pontjaihoz szükséges egyéb készletek költségeire, valamint az útiköltségekre.

A zárthelyi mulatságokon a 80-as évek végén már csaknem minden alkalommal találkozunk műkedvelő előadással. A munkásnép ebben az időben színházba még nem igen járt, és így a műkedvelő előadások ismertették meg vele magát a színjátszást. Az 1887. évi szilveszteri mulatságon például, ahol a megjelent munkácsoládok „*nagyjával-aprajával együtt*” már jóval az előadás megkezdése előtt elfoglalták az összes ülőhelyet, Szathmáry Árpád, a Népszínház tagja DR. ÉRVÁGHY című énekes bohózatát játszották, a Betegsegélyző Pénztár 1889. március 30-i farsangi vigalmán pedig a GRIN-

GOIRE és a NYELVTAN című műkedvelő előadások hangzottak el. (*Népszava*, 1888. I. 8. és 1889. IV. 7.)

A 80-as évek közepén rendezett szüreti és egyéb táncmulatságokon kezdett elterjedni a „nemzetközi világposta” elnevezésű szórakozás, amely gyorsan vált igen népszerűvé. Ettől kezdve nem volt már egyetlen valamirevaló mulatság sem „nemzetközi posta” (és tréfás tombola) rendezése nélkül.

Táncsics Mihály nyolcvanhat éves korában, 1884. június 28-án elhunyt. A Táncsics Bizottság az év végén szilveszteri mulatságot rendezett síremléke felállításának javára a szokásos tréfás tombolával, műkedvelő előadással és táncvigalommal. Ez alkalommal is a három év előtt is játszott SÜKETNEK KELL LENNIE... című Molineaux-darabot adták elő Táncsics „tiszteletére”.

Az 1887. évben március 20-án rendezték meg a Táncsics Emlékünnepélyt Pálmai Ilka művésznő anyagi és erkölcsi támogatásával. Az ő 100 forintos hozzájárulásával ennek az ünnepélynek 400 forint volt a jövedelme, amelyet az özvegynek adtak át. (*Népszava*, 1887. III. 27.) Az 1890. évben az akkor már tízéves Központi Táncsics Bizottság a Fővárosi Vigadóban tartotta – az özvegy jelenlétében – (alighanem utolsó) Táncsics-emlékünnepélyt. (*Népszava*, 1890. III. 9.)